

Olvassunk szépirodalmat elektronikus formában! Kísérlet két brit közkönyvtárban

A cikkben ismertetett esettanulmány egy kísérletről számol be, amelynek keretében két közkönyvtári olvasói csoport szépirodalmat elektronikus könyvből olvasott. A kísérlet három hónapig tartott. A kiválasztott mű elektronikus változatát valamennyi csoporttag PDA-n (marokszámítógép) kapta meg. A tagok a mű elolvasása után a benyomásaikra vonatkozó kérdéseket tartalmazó kérdőívet töltöttek ki, és tapasztalataikat is megbeszélték a csoportban.

Nem jeleztek ellenérzéseket, de különösebb lelkesedést sem mutattak az új eszköz iránt.

Bár az elektronikus könyv piaci megjelenése nem túl sikeres, mégis egyre inkább használt formává válik, különösen, hogy olvasásához a PDA alkalmas és praktikus eszköz. A közkönyvtárak mind az Egyesült Királyságban, mind külföldön kezdik fölismerni az elektronikus könyv lehetséges előnyeit, és egyre inkább bővítik vele az állományukat. A két csoport tagjainak szépirodalommal feltöltött PDA-kat kölcsönöztek.

Háttér

Amikor a késő kilencvenes években először jelent meg az elektronikus könyv, sok megfigyelő úgy gondolta, hogy a hagyományos papíralapú gyűjteményeknek bealkonyult. Valójában azonban az elektronikus könyv nem fenyegeti a hagyományos könyvet. Ennek talán a technológia az oka: az elektronikus könyv, vagy még inkább a hozzá szükséges szoftver és hardver hiányosságai miatt még nem nyerte meg az olvasók bizalmát, és ez nem segíti elő széles körű elterjedését. A kutatók és a fejlesztők erőfeszítéseinek hatására azonban a helyzet fokozatosan javul.

Valójában nem arról van szó, hogy választani kell a nyomtatott vagy az elektronikus dokumentumok között, hanem inkább arról – mint ahogy ezt Garrod [1] 2003-ban megfigyelte –, hogy az új

média a választás lehetőségét kínálja, és nem felváltani hivatott az egyiket a másikkal. A jövő könyvtárosai már hibrid környezetben fognak dolgozni, ahol a különböző hordozók bővítik a lehetőségeket, és kielégítik a változó szükségleteket.

Az elektronikus könyv a nyomtatottnál több előnyt nyújt a könyvtárnak is: olcsóbb, könnyebb és gyorsabb az előállítás, mint nyomtatott változatának [2]. Könnyebben kezelhető számítógépes környezetben [3, 2], naprakészen tartható alacsonyabb költségek mellett [4, 5]. A betűk mérete változtatható, ábrák szerkeszthetők bele [6], és számos más előnye is van (nem vész el vagy sérül meg, úgy mint egy hagyományos könyv, kölcsönzéskor nem kell pecsételni, a polcra visszarakni stb.).

A felsőoktatási könyvtárak voltak az elsők az elektronikus könyv használatának kipróbálásában, és többen közülük már elő is fizetnek olyan elektronikus könyveket kínáló szolgáltatásokra, mint például a *netLibrary*. Több vizsgálat foglalkozott az elektronikus könyvek felsőoktatási keretek közötti használatával [7, 8, 9]. Az Egyesült Királyságban a helyzet mostanában változóban van, a nyilvános könyvtárak is kezdik felvenni gyűjteményeikbe az elektronikus könyveket. Újabb angliai vizsgálatok [10, 11] jelentős fejlesztésekről számolnak be és nyújtanak segítséget a többi könyvtárnak elektronikus könyvek beszerzéséhez. A vizsgálat azzal foglalkozott, miképpen lehet beilleszteni az e-könyveket egy közkönyvtári vitacsoport tevékenységébe. Az egyes könyveket megbeszélő olvasási vitacsoportok mind népszerűbbek, és egyre nagyobb szerepet játszanak a nyilvános könyvtárak szolgáltatásai között Angliában és a világ más részein.

A kísérlet

Az eredeti elképzelés az volt, hogy személyi számítógépet fognak használni az olvasáshoz, mivel

az a könyvtárban is és otthon is hozzáférhető. Kiderült azonban, hogy az olvasókat nehéz lenne rábírni arra, hogy egy novellát a képernyő előtt ülve olvassanak el, különösen a könyvtárban. Így merült fel később a PDA mint megfelelő eszköz alkalmazása. Összesen 11 PDA-t tudtak a kísérletek rendelkezésére bocsátani.

A résztvevők

A Glasgow-ban működő 19 olvasócsoporthoz kettő vonnak be ebbe a kísérletbe. A kiegyensúlyozottabb eredmények érdekében a két csoport adatait együttesen értékelték ki.

A Dennistoun olvasócsoporthoz 2004 áprilisában alakult, krimikre specializálódott, a tagok két könyvet olvastak el havonta. A címetek megegyezés alapján választották ki arról a listáról, amelyet a csoportot szervező könyvtáros állított össze. A csoport esténként találkozott. Több volt közöttük a férfi, mint a város többi olvasócsoporthoz: összesen négy férfiből és hat nőből állt. Az első összejövetelen kapták meg a PDA-kat.

A GoMA (*Gallery of Modern Art*) csoport 2002. decemberében alakult. Ők különböző színvonalú kortárs irodalmat olvastak, szintén két könyvet havonta. Itt is a könyvtáros állította össze a választható irodalom listáját. Az összejöveteleket délidőben tartották, mivel a tagok azok közül rekrutálódtak, akik a munkahelyükről ilyenkor el tudnak menni a könyvtárba. Ez a csoport főleg nőkből állt: egy férfi és tizenegy nő jelent meg az első összejövetelen.

A folyamat

Egy-egy csoport-összejövetel előkészítése a következő lépésekből áll:

- A megfelelő címek letöltése személyi számítógépről PDA-ra (mind a két cím valamennyi eszközre).
- A résztvevők minden részletre kiterjedő eligazítása az elektronikus könyv PDA-n való elolvasására.
- Egy egyszerű weboldal beillesztése a két könyvcímre mutató linkkel. (Ez lehet PDF vagy egyszerű szövegformátum.)

Az első összejöveteleken a kísérlet fő elképzeléséről tájékoztatták a tagokat, akik nyilatkoztak arról, hogy elvállalják-e a részvételt vagy sem. A csoportok tagjai megkapták a PDA-kat: hatot a Dennistoun, és ötöt a GoMA csoport, így valam-

ennyi PDA-t kiosztották. Azok az érdeklődő csoporttagok, akiknek nem jutott PDA, személyi számítógépes verziót kaptak a megfelelő instrukciókkal együtt. A résztvevők ezek után kérdéseket tehettek föl.

Visszajelzés

A visszajelzés főként az EBONI projekt alapján kidolgozott kérdőíveken [8] történt, így az adatok összehasonlíthatók a korábbi tanulmányok adataival. A kérdőív három részre oszlik: személyes adatok, technikai háttér, visszajelzés az elektronikus könyvről.

Az első rész kérdései a nemre, életkorra és a munkára vonatkoztak, hogy megállapítható legyen a csoport összetétele. A második kérdéscsoport az egyének technikai felkészültségét mérte fel. A személyi számítógépre, a PDA használatára vonatkozó kérdések a válaszadó jártasságáról adtak információt. Érdeklődtek még a képernyőről való olvasással szerzett korábbi tapasztalatokról, a szövegszerkesztésben, weboldalak olvasásában, e-mailek írásában, elektronikus könyv olvasásában szerzett gyakorlottságról.

Az utolsó rész tíz arra vonatkozó kérdést tett fel, hogy a résztvevők mennyire voltak megelégedve a ténylegesen elolvasott e-könyvekkel. Azt is kérték a válaszadóktól, hogy írják le véleményüket az e-könyvekről olvasás előtt és olvasás után, és számoljanak be az olvasási és a navigációs nehézségeikről. Általános következtetések levonása is szerepelt a kérdések között, például, hogy a vártnál több vagy kevesebb nehézséget okozott az olvasás, s hogy tetszettek-e vagy sem a könyvek. Utolsó kérdésként arra válaszoltak a csoporttagok, hogy mennyiben hajlandók a későbbiekben is elektronikus könyvet olvasni.

A kérdőíven túlmenően sok információt nyertek a csoport-összejöveteleken folytatott beszélgetések során is.

Az elolvasandó könyv kiválasztása

A pénzügyi korlátok és a szerzői jogi előírások miatt csak az interneten ingyenesen hozzáférhető könyvek jöhettek számításba. Miután az egyik csoport krimik olvasására szerveződött, a kutatók az ő számukra *Agatha Christie*-től a „The mysterious affair at Style: Poirot's first case” című könyvet választották. A másik csoport számára *Jane Austen* „Pride and prejudice” című könyvét

jelölték ki. Mind a két mű a www.blackmask.com oldalon állt rendelkezésre.

Az olvasók Sony Clie PEG-SJ22 típusú PDA-t használtak a kísérletben. A PEG-SJ22 a Palm OS szoftver 4.1 verziójával működött nagy felbontású (320x320 pixeles) színes képernyővel. Kicsi a súlya, 10,5 cm a magassága, 7,3 cm a szélessége és 1,7 cm a vastagsága.

Az *iSilo* nevű szoftvert használták, amely szabadon letölthető a gyártó cég honlapjáról (www.iSilo.com). Rugalmas dokumentumolvasó rendszer, amely jól illeszkedik a Palm OS-hoz, a zsebszámítógépekhez és a Windows-zal működő komputerekhez. Kiválasztásának fő oka az volt, hogy nagy a szövegtömörítő képessége, így segítségével jól tárolható több és hosszabb dokumentum is, és jól lehet vele a szövegben navigálni.

Eredmények

A két csoport tizenegy résztvevőjéből ketten nem jelentek meg a második összejövetelen (mindkét csoportból egy-egy ember), és nem töltötték ki teljes egészében a kérdőívet. Így csak kilenc teljes kérdőív állt rendelkezésre. A kevés résztvevő miatt nem volt mód mély betekintésre, a kis minta alapján nem lehet komoly következtetéseket levonni a kísérletből, de lehetőség van arra, hogy a megfigyeléseket a kutatók megvitassák, és a hasonló kutatások irányát kijelöljék.

A résztvevők nagy része nő volt, ami megfelel a hasonló olvasócsoporthoz demográfiai összetételének. A csoporttagok életkora a 25–34 éves korosztálytól a 75 évesig szóródott.

A tagok többsége több helyen is hozzáférhetett a PC-khez. Legtöbbjük gyakorlott számítógép-használónak vallotta magát, csupán ketten mondták, hogy nem szoktak személyi számítógépet használni. Egyetlen kérdőíven szerepelt, hogy az illető használt már PDA-t, de ő sem rendszeresen. A számítógép-használati szokásokban nagy különbségek nem voltak, egyetlen kísérleti alanyról derült ki, hogy olvasott már elektronikus könyvként szépirodalmat. Az elektronikus könyvről általában igen keveset tudtak.

Szubjektív elégedettség

A válaszolók nagyobbik része csak a PDA-n olvasta el az elektronikus könyvet; egy személy vála-

szolta, hogy PC-t is használt. Viszont a résztvevők közül, aki kapott PDA-t, egy sem jelezte, hogy PC-t használt volna. Valamennyi résztvevő úgy nyilatkozott, hogy nehézséget okozott az elektronikus szöveg olvasása. A szövegben való navigálást viszont könnyűnek találták: hatan értékelték a navigálást az ötös skálán hármásra vagy magasabbra.

A kérdőív ötödik kérdése a szoftver súgójával foglalkozott. Általában az elektronikus könyv funkcionalitásával nem voltak túlságosan elégedettek. Arra a kérdésre, hogy a kezdeti elvárásokhoz képest mennyire találták nehéznek az olvasást, hárman válaszolták azt, hogy a vártnál kevésbé volt nehéz, ketten azt, hogy annyira, amennyire várták, négyen pedig sokkal nehezebbnek találták.

A kísérlet előtt a résztvevők nagyobbik része optimistán vélekedett a használat könnyűségéről. A kísérlet végére a csoport tagjai általánosságban könnyebbnek találták az olvasókészülék használatát a vártnál, átlagosan négyesre értékelték. A hozzáférhetőséget az átlagosnál jobbnak találták, öten értékelték hármásra vagy annál jobbra; csupán egy valakitől kapott kettést. A kísérlet végén a résztvevők a nyomtatott szöveget részesítették előnyben, az elektronikus könyvet kevésbé tartották vonzónak. Arra a kérdésre, hogy miképpen lehetne növelni az érdeklődést az elektronikus könyv iránt, két csoporttag válaszolta, hogy több időre volna szükség az e-könyvekhez való hozzáféréshoz. Ketten pedig úgy gondolták, hogy a kísérlet profitálna abból, ha több és többféle olvasmányból lehetne választani. Az utolsó kérdés az volt, hogy akarnának-e a későbbiekben elektronikus könyvet olvasni; a válaszok egészükben negatívak voltak.

A résztvevők megjegyzései

A kérdőív harmadik fejezetében a kutatók arra vártak választ, hogy szívesen olvassák vagy elutasítják-e, illetve mennyiben találják hasznosnak az elektronikus könyvet. A válaszolókat arra is bátorították, hogy tegyenek észrevételeket a kísérletben alkalmazott eszközökre. A legtöbb pozitív visszajelzés a PDA használatának kényelmességéről érkezett. Egy személy azt írta, hogy a PDA nagyon „könnyű”, ketten pedig azt, hogy „kicsi” és „kompakt”.

Másrészről viszont panaszolták, hogy a képernyő „ragyog”, a kép túlságosan kicsi, ami zavarja az olvashatóságot. Ezt a körülményt emelte ki a kilenc válaszoló közül öt. Hárman hangsúlyozták,

hogy a képernyő túl kicsi, ketten mondták, hogy a szöveg nem „tisztá”, „szegényesen definiált”. Ketten állították, hogy az olvashatóság csökkent, amikor a lapozó (görgető) gyorsan mozgatta a szöveget. Ketten kiemelték a PDA hordozható voltát (nyaralás, utazás). A nyomtatott könyvet egészében előnyben részesítik az elektronikus könyvvel szemben.

Hasonló tanulmányok

Összefoglalva a két csoporttal végzett kísérlet tapasztalatait megállapítható, hogy érdemes mind a felsőoktatási, mind a közkönyvtárakban hasonló vizsgálatokat lefolytatni, PDA-k kölcsönzésével együtt. Két összehasonlítható projektet bonyolítottak már le Blackburnben. Bár ez a speciális eredményeket mutató két, viszonylag friss kísérlet nem kapott nagy publicitást, meglehetősen sikeresek voltak a szélesebb körű bevezetés előkészítése szempontjából is. Az eredményről *Dearnley és McKnight* [12], majd *Dearnley és társai* [10] számoltak be. A két tanulmány megegyezik abban, hogy az olvasás nagyon is személyes tevékenység, és még hosszú út vezet odáig, amíg a PDA-n megjelenő szépirodalom olvasását össze lehet vetni a nyomtatott könyv révén szerzett élményekkel.

A felsőoktatási szektorban inkább olvasnak PDA-ról. A *University of Virginia* folytatott vizsgálat során [11] a hallgatók a tananyagot – amelynek szépirodalmi része is volt – kapták meg PDA-n. A visszajelzéseket a kutatók részben megfigyelés révén szerezték meg, részben interjúkat készítettek a hallgatókkal. Ezekből az derült ki, hogy rövid szöveget szívesen olvasnak PDA-n, de hosszú olvasmányokhoz a képernyőt kicsinek találják.

Waycott és Kukulska-Hulme [13] hasonló eredményekről számolt be. A hallgatók inkább kiegészítésként használták a PDA-t, nem más formátumok helyettesítésére. A képernyőről való olvasást általában alacsonyabb rendűnek minősítik, mint a papírról valót. Mindazonáltal a diákok a PDA-t hasznosnak tartották.

Következtetések

A kísérletnek két célja volt. Az egyik annak a megállapítása, hogy egy olvasói vitacsoport számára az elektronikus könyv megfelelő forma-e a szépirodalom olvasására, s ezért érdemes-e könyvtári hasznosítása. A másik, visszajelzést kapni egy

adott használói csoporttól az e-könyvek használhatóságáról, hogy hogyan tudja megbeszélni az olvasmányt az a csoport, amelyik elektronikus formában olvassa az adott szépirodalmi művet.

Abból indultak ki, hogy a résztvevők kezdetben egyértelműen a hagyományos könyvet részesítik előnyben. A csoport tagjainak érzelmi kötődésük volt a nyomtatott könyv iránt. A papíron olvasott könyv inkább megmozgatja a fantáziát, a memóriát, fölkelte az érdeklődést, élvezhetőbb.

A csoport tagjai nem számoltak be arról, hogy a szokatlan PDA használata különös nehézséget okozott volna nekik, holott csak egyetlen személy használta közülük korábban ezt az eszközt. Meglepetést okozott, hogy azok a csoporttagok, akik jobban ismerték az elektronikus technikát, nem érezték barátságosabbnak az elektronikus könyvet, mint a technikában járatlanabb társaik. Mint-hogy azonban a résztvevők száma alacsony volt, nem lenne okos dolog messzemenő következtetést levonni ebből a tényből. Érdekes lehet egy lefolytatott vizsgálat olyan olvasókkal, akiknek már volt tapasztalatuk az elektronikus könyvek olvasásában felsőoktatási környezetben.

Nem valószínű, hogy a szépirodalom átlagolvasója különös jelentőséget tulajdonít a visszakeresésnek, kiemelésnek vagy annotációnak, amit az is igazol, hogy a résztvevők alig használták az elektronikus eszköz kiegészítő funkcióit, és nem is becsülték sokra ezeket.

Irodalom

- [1] GARROD, P.: Ebooks in UK libraries: where are we now? = *Ariadne*, 37. köt. 2003.
www.ariadne.ac.uk/issue37/garrod/
- [2] LONG, S. A.: The case for e-books: an introduction. = *New Library World*, 104. köt. 1184–1185. sz. 2003. p. 9–32.
- [3] ARDITO, S.: Electronic books: to 'E' or not to 'E'? that is the question. = *Searcher*, 8. köt. 4. sz. 2000. p. 28–29.
www.infotoday.com/searcher/apr00/ardito.htm
- [4] HAWKINS, D. T.: Electronic books: a major publishing revolution. = *Online*, 24. köt. 4. sz. 2000. p. 14–25.
- [5] MARCINKO, D. K.: Collecting the Ebook: a report on the ALCTS/CMDs Collection Development Librarians of Academic Libraries Discussion Group. = *Library Collections, Acquisitions and Technical Services*, 24. köt. 2. sz. 2000. p. 303–304.

- [6] RAO, S. S.: Electronic books: a review and evaluation. = *Library Hi Tech*, 21. köt. 1. sz. 2003. p. 85–93.
 - [7] LANDONI, Monica–WILSON, R.–GIBB, F.: From the visual book to the WEB book: the importance of design. = *The Electronic Library*, 18. köt. 6. sz. 2000. p. 407–419.
 - [8] WILSON, R.–LANDONI, Monica–GIBB, F.: The WEB book experiments in electronic textbook design. = *Journal of Documentation*, 5. köt. 4. sz. 2003. p. 454–477.
 - [9] BENNET, L.–LANDONI, Monica: E-books in academic libraries. = *The Electronic Library*, 23. köt. 1. sz. 2005. p. 9–16.
 - [10] DEARNLEY, J. A.–McKNIGHT, C.–MORRIS, A.: Electronic book usage in public libraries: a study of user and staff reactions to a PDA-based collection. = *Journal of Librarianship and Information Science*, 36. köt. 4. sz. 2004. p. 175–182.
 - [11] MARSHALL, C. C.–RUOTOLO, C.: Reading in the small: a study of reading on small form factor devices. = *Proceedings of the 2nd ACM/IEEE-CS Joint Conference on Digital Libraries*.
 - [12] McKNIGHT, C.–DEARNLEY, J. A.: Electronic book use in a public library. = *Journal of Librarianship and Information Science*, 35. köt. 4. sz. 2003. p. 235–242.
 - [13] WAYCOTT, J.–KUKULSKA-HULME, A.: Students' experiences with PDAs for reading course materials. = *Personal and Ubiquitous Computing*, 7. köt. 1. sz. 2003. p. 30–43.
- /LANDONI, Monica–HANLON, Gillian: E-book reading groups: interacting with e-books in public libraries. = *The Electronic Library*, 25. köt. 5. sz. 2007. p. 599–612.**
www.emeraldinsight.com/0264-0473.html

(Wéber Katalin)